



**STADSHOLMEN**

# SANKTA KATARINA STÖRRE 5

Mäster Mikael's Gata 2, Nytorngatan 8

**SÖDERMALM**



## Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturreserveratet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

### FAKTABLAD

Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsammans med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats [www.stadsholmen.se](http://www.stadsholmen.se)





HÖRNET NYTORGSGATAN–MÄSTER MIKAELS GATA ÅR 1907. FOTO ATELJÉ LARSSON, SSM FA29885.

Fastigheten består av ett trähus från 1730-talet och några senare stenhus. Tillsammans visar de hur området förändrades från en enklare trähusbebyggelse under 1700-talets första hälft till mer påkostade stenhus som följde byggnadsordningarnas regler om brandsäkerhet och prydlighet.

Här drevs under andra hälften av 1700-talet också ett tobaksspinneri och en välkänd textilfabrik. Kvarterets bebyggelse är därför ett bra exempel på hur bostad och industriverksamhet vid den här tiden rymdes tillsammans i hus uppförda runt en kringbyggd gård. Få kvarter av den typen finns bevarade idag.

Stenhusbebyggelsen har kvar både volym och fasadutformning från 1700-talet. Trähuset bevarar 1700-talets takform och skala medan fasaden med panel och dekorativa inslag är typisk för en borgerlig stadsbebyggelse under 1800-talets första hälft. Även i husens interiörer finns många spår av både 1700-tal och 1800-tal, i några fall i form av representativa inredningar med till exempel målade väggfält.

Fastigheten Sankta Katarina Större 5 är blåvärderad enligt Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering. Det innebär att den har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

#### OMRÅDESBESKRIVNING

Den kraftiga befolkningsökningen i Stockholm på 1600-talet innebar en snabb utbyggnad på malmarna. Området på Katarinaberget var i stort sett bebyggt vid 1600-talets slut. Den stora församlingskyrkan började byggas 1656 och placerades väl synlig på höjden.

En brand ödelade 1723 större delen av bebyggelsen i Katarina församling och återuppbyggnaden gick långsamt i efterdyningarna av krig och pest.



KVARTERET FRÅN HÖRNET NYTORGSGATAN-MÄSTER MIKAELS GATA. FASADEN HAR EN SIRLIGT UTFORMAD PRYDNADSGAVEL OCH SLÅTA FÖNSTEROMFATTNINGAR, MARKERADE HÖRN OCH VÄNINGSBAND. FOTO J. MALMBERG.

Det dominerande byggnadsmaterial var timmer, trots stadens ambitioner att endast stenhus borde uppföras. Genom tryckta byggnadsordningar senare under 1700-talet fick stadsarkitekten god kontroll över byggandet, och i strävan efter enhetlighet och brandsäkerhet uppfördes många välproportionerade och gulputsade borgarhus av sten. De flesta av områdets bevarade trähus kan därför placeras i det tidiga 1700-talet.

Första hälften av 1800-talet var, liksom i övriga staden, en tid med liten byggnadsverksamhet. Förändringarna var däremot betydligt större under århundradets senare del och 1900-talets första årtienden. Det byggdes en mängd hyreshus som till viss del ersatte den äldre småskaliga bebyggelsen och gav området en ny siluett. Samtidigt genomfördes nya trafiklösningar som förbättrade kommunikationerna till den kuperade och svårtillgängliga östra delen av Södermalm. Katarinahissen från 1880-talet och framdragningen av Katarinavägen under åren omkring 1910 gjorde området lättare att nå men förändrade samtidigt stadsbilden.

Katarinaberget ger en viktig och intressant bild av fyra seklers stadsbyggnadshistoria. Området har, tillsammans med Mariaberget och Stigberget, den största koncentrationen av bevarad 1700-talsbebyggelse på malmarna, men också hus från senare tider. Stadsbilden är varierad med många ålderdomliga inslag och mycket grönska. Läget på berget erbjuder också vackra utblickar över staden och vattenrummen.

#### HISTORIK

Fastigheten, som omfattar hela kvarteret, består av ett trähus mot Nytorgsgatan och flera sammanbyggda stenhus som omsluter en innergård.

#### *Hökarbod och tobaksspinneri*

Kvarterets enda trähus, vid Nytorgsgatan, är uppfört 1723–1730 av hökaren Jonas Enroth som drev hökarbod här. Byggnaden restes efter det att Enroths tidigare hus på samma plats brunnit ner i den stora branden i Katarina församling 1723. Någon gång



KVARTERET FRÅN KATARINA KYRKOÅRD. FOTO J. MALMBERG.

under 1800-talets första årtionden kläddes fasaden med panel och dekorativa snickeridetaljer.

Stenhusbebyggelsens östligaste del, i hörnet Nytorngatan/Mäster Mikael's Gata och fram till portgången vid Mäster Mikael's Gata, är uppförd före 1754 då den brandförsäkrades av skepparen Jonas Ekeröth. Byggherren är okänd. Här fanns ett tobaksspinneri åren 1759–1770.

### ***Rutenbecks klädesfabrik***

Övriga delar av stenhusen uppfördes under 1770-talet av fabrikör Johan Petter Rutenbeck som drev en klädesfabrik i fastigheten. Enligt en brandförsäkring från 1771 fanns då ett fabriksrum i trähuset medan stenhuset mot Mäster Mikael's Gata innehöll en paradgång en trappa upp med sal och fyra stora bostadsrum. I bottenvåningen fanns stall, vagnshus och drängkammare. Utmed västra tomtgränsen låg en uthusbyggnad av sten och likaså mot söder. I den senare fanns en inmurad kopparpanna. Gården hade brunn med brunns hus, ett lusthus och en inhägnad trädgård med tio fruktträd. Klädesfabriken fanns

kvar på platsen fram till 1840. Fastigheten förvärvades av staden år 1930.

### ***Upprustning och renovering***

År 1972 genomfördes en större renovering och upprustning. En modernisering gjordes genom att nya kök och badrum installerades samtidigt som några små lägenheter slogs samman till större. I många fall placerades badrum och kök i de äldre kökslägena och rumssviterna mot gatan behölls därmed ofta. Trähusets vind inreddes till ateljé liksom ett av gårdshusen. De oinredda vindsplanen och takkonstruktionerna över stenhusen bevarades och fungerar i dag som lägenhetsförråd. Många äldre ytterdörrar bevarades.

## BYGGNADSBESKRIVNING

### ***Trähuset***

Trähuset är två våningar högt med brutet tak. Båda gavlarna är sammanbyggda med stenhusen. Fasaden har en stående, profilerad träpanel målad i en grön kulör. Fönstren har dekorativa omfattningar av trä och takfotlisten kontursågade konsoler. Fasadens



GÅRDEN MED PORTGÅNGEN FRÅN MÄSTER MIKAELS GATA TILL HÖGER. FOTO J. MALMBERG.

panel och trädekor är typisk för 1800-talets andra hälft medan husets storlek och takform har 1700-talskaraktär. Fönstren är sentida, troligtvis från 1970-talet. Taket är klätt med sentida svart, falsad plåt. Vinden inreddes under 1970-talet och fick då en takkupa i det nedre takfallet och takfönster i det övre.

## STENHUSEN

### *Exteriör*

Stenhusen är två våningar höga. Mot Sandbacksgatan i söder utgörs fasaden av en långsträckt brandvägg med enstaka fönsteröppningar. Den här sidan av kvarteret var tidigare sammanbyggd med hus som idag är rivna. Fasaden i övrigt har en för 1700-talets andra hälft tidsenlig utformning med gul slätputs och släta gråvita band som löper mellan våningsplanen och utmed byggnadens hörn. Mot Mäster Mikael's Gata finns en prydnadsgavel och en putsad portomfattning med bandrustik runt huvudentrén. Porten är en kraftig pardörr som sannolikt är från 1700-talets andra hälft. Byggnadernas tak är klädda med sentida svart, falsad plåt. Den äldsta delen har ett högt sadeltak med en takkupa medan de något

yngre delarna har brutna tak och ett flertal takkupor. Flera av stenhusens nedre vindsplan var inredda med takkupor redan under 1700-talet.

### *Interiör*

Trapphusen har äldre golv och trapplopp i kalksten. I ett trapphus består trapploppen delvis av betong. Många äldre ytterdörrar med äldre beslagning och foder från såväl 1700-talet som 1800-talet finns kvar. I den äldsta delen av stenhusen finns till exempel fyrfyllningsdörrar med så kallade pepparkaksbeslag som kan härröra från 1700-talets första hälft samt enstaka äldre fönster. Äldre järnplåtsdörrar till vindar är bevarade i flera trapphus.

Två oinredda kallvindar med vindsförråd har äldre takstolar och undertak samt ett tidigare äldre, mycket enkelt bostadsrum bevarat. Till vindarna leder äldre trappor av trä. En mycket låg, oinredd hanbjälksvind finns utmed Mäster Mikael's Gata. Husen saknar källare.

Lägenheterna bevarar ofta äldre brädgolv, dörrar, foder, paneler, takdekor med mera från både 1700-tal och 1800-tal. Ett flertal kakelugnar från 1800-talet



INTERIÖR MED MÅLADE VÄGGFÄLT FRÅN 1700-TALET. FOTO J. MALMBERG.



DETALJ FRÅN PORTEN VID MÄSTER MIKAELS GATA. FOTO J. MALMBERG.



MÖNSTRAD KAKELUGN FRÅN 1700-TALET.  
FOTO J. MALMBERG.

finns också. Några murade spiskupor finns i äldre kökslägen. I huvudbyggnaden utmed Mäster Mikael's Gata finns bevarat representativa rumssviter med dörrblad, dörrfoder, dörröverstycken, paneler, taklistverk och en fyrkantig kakelugn från 1700-talets andra hälft. I ett rum i byggnadens äldsta del finns målade vävtapeter och två målade dörröverstycken från samma tid. I fastigheten finns en kakelugn deponerad av Stockholms stadsmuseum.

Planlösningarna har förändrats men de representativa rummen ut mot gatorna har i många fall bevarats genom att nya kök och badrum förlagts i tidigare kökslägen mot gården.

### *Gården*

Från porten vid Mäster Mikael's Gata leder en bred portgång med kryssvälvt valv in till gården. I portvalvet finns två järnplåtsdörrar med 1700-talskaraktär som leder in till ett större rum med kryssvalv. Gården är fyrkantig och delvis belagd med sten, bland annat kullersten. Alla trapphus har entré från gården. Entrédörrarna är av varierande ålder, här finns bland annat en pardörr av rokokotyp som leder till den äldsta delen av stenhusen. Mot gården vetter också dörrar in till husens lokaler. Några av dessa är äldre bräddörrar med dito beslagning. Gården har sammantaget en ålderdomlig karaktär.



## GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVANDE HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingar som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren ”Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar”. Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, [www.stadsmuseum.stockholm.se](http://www.stadsmuseum.stockholm.se).